

Ветрова І. М.,
Рівненський державний гуманітарний університет

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

У статті розглядаються особливості компетентнісного підходу у викладанні іноземної мови, аналізуються підходи до визначення поняття “компетентність”, висвітлено значення лінгвопедагогічної компетенції, міжпредметних зв'язків.

Ключові слова: компетентнісний підхід, лінгвопедагогічна компетенція, міжпредметні зв'язки.

В статье рассматриваются особенности компетентностного подхода в преподавании иностранных языков, анализируются подходы к определению понятия “компетентность”, определено значение лингвопедагогической компетенции, межпредметные связи.

Ключевые слова: компетентностный подход, лингвопедагогическая компетенция, межпредметные связи.

The article discusses peculiarities of competence approach in teaching foreign languages, analyzes approaches to the notion of “competence”. Such notions as “linguopedagogical competence”, “intersubject connections” are given attention to in this article

Key words: competence approach, linguopedagogical competence, intersubject connections

Аналіз публікацій Сучасному періоду розвитку вищої освіти в Україні властиве оновлення всіх її аспектів згідно з новою парадигмою розвитку людства в умовах постіндустріального суспільства, де на першому плані є не нагромадження матеріальних благ, а розвиток людського потенціалу у формі знань, інтелектуальних здібностей і практичних навичок.

Цій вимозі відповідає компетентнісний підхід до освіти як концептуальна основа освітньої політики, адже, на думку сучасних науковців (В. Байденко, В. Болотов, Ф. Вайнерт, М. Вачевський, Е. Зеєр, І. Зимня, П. Йегер, А. Маркова, Н. Ничкало, О. Пометун, А. Хуторський, В. Шадриков), лише освіта, базована на компетентнісному підході, може забезпечити конкурентоспроможність і професійну мобільність фахівця.

Вивчення стану дослідженості проблеми компетентнісного підходу як вектора розвитку освіти у вітчизняних наукових джерелах свідчить, що цей аспект представлено у працях О. Овчарук, О. Пометун, О. Локшиної (розроблення та впровадження компетентнісного підходу в зарубіжних країнах); С. Гончаренка, І. Гушлевської, І. Чемерис (визначення поняття компетентності); Н. Авшенюк (професійна підготовка фахівців на основі стандарту компетентності); Н. Бібік, І. Єрмакова, О. Савченко, С. Трубачева, Л. Парашенко (компетентнісний підхід в освітньому процесі); Н. Креденець (історико-педагогічний аналіз професійної компетентності); В. Циби (життєва компетентність); П. Горностай (рольова компетентність); Н. Баловсяк (інформаційна компетентність фахівця); В. Баркасі, Л. Васильченко, І. Гришиної, Т. Григорчука, Л. Дибкової, Г. Копил, Н. Лісової, В. Саюк, С. Степаненко, С. Сисоевої, А. Тупчій, О. Чумакової, Т. Шаргун (формування професійної компетентності фахівців).

На сучасному етапі суспільного розвитку до пріоритетних цінностей належать гуманізація та демократизація. Гуманізація педагогічного світогляду пов'язана передусім із готовністю вчителя відмовитися від застарілих функціонально-рольових стереотипів як у сприйнятті дитини, так і в сприйнятті себе як професіонала. Водночас слід зауважити, що можливості й питома вага участі викладачів у процесі гуманізації досить різні, визначаються як світоглядом і професійним рівнем, так і змістом навчальних програм, підручників. Між вищою освітою та демократичним суспільством устанавлюються особливі стосунки. Вища освіта відіграє важливу роль у суспільстві і несе відповідальність за формування свідомого громадянина, що відбувається завдяки належно організованому змісту та формі. Перед вищою педагогічною школою ставиться завдання не просто підготовки компетентного вчителя, відповідального громадянина, але й людини, здатної самостійно оцінювати все те, що відбувається в суспільстві, і будувати свою діяльність відповідно до інтересів людей, які її оточують.

У той же час модернізації потребує й лінгвістична освіта, оскільки необхідно ліквідувати протиріччя, що існують між вимогами суспільства до рівня компетентності вчителя іноземної мови (ІМ) та сталою вузько профільною моделлю підготовки спеціаліста у вищій; між все більшим інтересом педагогічної науки до проблем формування професійно значущих і особистісних характеристик майбутнього вчителя та відсутністю розроблених адекватних технологій реалізації такого процесу в системі вищої освіти.

Згідно з вищевикладеним стає очевидною актуальність проблеми формування ключових компетенцій майбутнього педагога – фахівця іноземної мови.

Мета: розглянути можливості реалізації компетентнісного підходу у процесі викладання іноземної мови у вищому навчальному закладі.

Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що дослідники застосовують різні категорії: “компетенція” і “компетентність”, часто їх визначення неоднозначне, проте обидва мають безпосереднє відношення до професійної підготовки філологів. Зазначимо, що в зарубіжній педагогіці поняття “компетентність” і “компетенція” ототожнюються. Їх диференціюють відомі російські вчені А. Хуторський та В. Краєвський та інші дослідники (Г. Топольницька М. Єрмоленко, В. Міжеріков). Іншими науковцями ці поняття ототожнюються. (В. Афанасьєв, М. Нагач, А. Маркова, А. Михайліченко й В. Аніщенко О. Бодальов). У сучасній психолого-педагогічній літературі компетенція розглядається як категорія оцінки, що характеризує людину як суб'єкта певного виду діяльності та забезпечує досягнення нею успіхів у цій же сфері. Оцінку категорію складають такі компоненти, як структура знань і вмінь, ціннісні орієнтації, ставлення до діяльності, її результативність і здатність до самовдосконалення.

Отже, компетенція – це стійка готовність і здатність людини до активної професійної діяльності, успіх якої залежить від таких основних елементів: глибоке розуміння суті завдань і проблем, які розв’язуються; наявність досвіду у даній сфері; вміння обирати засоби і способи діяльності, адекватні конкретним обставинам місця і часу; почуття відповідальності за досягнуті результати; здатність учитися на помилках і привносити корективи у процес досягнення мети.

Ми погоджуємося з Котенко О.В. щодо визначення професійної компетентності вчителя іноземної мови як інтегрованого утворення його особистості, яке синтезує в собі необхідні компетентності (практично-методична, психолого-педагогічна, особистісно-мотиваційна) та відповідні компетенції (мовна, мовленнєва, лінгвокраїнознавча, дискурсивна, соціокультурна, комунікативна, здатність до самоосвіти, самопізнання, полікультурність, діалогічність та ін.), взаємовплив яких сприяє ефективній педагогічній взаємодії у процесі професійної діяльності [6].

Професійне становлення майбутнього вчителя іноземної мови, розвиток його професійної компетентності стає можливим через формування відповідних компетенцій, структурними елементами яких є конкретні професійні та особистісні якості, узгоджені із соціальним запитом суспільства на вивчення іноземних мов, а також глобалізацією та інтеграцією світової спільноти. Такі якості дозволять найбільш повно реалізувати себе в педагогічній діяльності, застосувати не тільки професійні уміння та знання, а ціннісні якості людини, зв’язані з його культурою, мораллю, здатністю до творчості.

Найбільш важливою для професійної компетенції викладача іноземної мови вчені вважають **комунікативну компетенцію**, під якою розуміють здатність спілкуватися усно і письмово з носієм конкретної мови в реальній життєвій ситуації. Поняття комунікативної компетенції багатоаспектна та включає декілька субкомпетенцій [8, с. 11] таких як лінгвістична, соціолінгвістична, соціокультурна та про граматична, яка в свою чергу, включають дискурсивну та функціональну (стратегічну) компетенції. Професійна компетентність учителя англійської мови передбачає насамперед **лінгвістичну компетенцію**, тобто здатність здійснювати вибір мовних засобів, застосовувати їх відповідно до контексту з урахуванням семантичних особливостей слів і словосполучень, згідно із стилем та характером спілкування, передбачаючи ефект на співрозмовника. Лінгвістична компетенція при вивченні ІМ – використання ІМ в реальних життєвих або наближених до життєвих ситуацій. Безумовно, формування лінгвістичних знань, умінь і навичок, які забезпечують успішну комунікацію, важливе для педагога. В основу **дидактичної компетенції** викладача іноземних мов входить набутий синтез знань (психолого-педагогічних, соціальних, загальноосвітніх); умінь (професійно-педагогічних, спеціальних, самоосвітніх); навичок творчої педагогічної діяльності. В основі ціннісно-мотиваційного компонента педагогічної компетентності вчителів іноземної мови є загальнолюдські та педагогічні цінності.

Отже, всі перераховані компоненти і види компетенцій інтегруються в одне найбільш синтезоване утворення – **педагогічну компетенцію**, що є інтеграційною властивістю особистості фахівця, виявляється в соціолінгвістичній, дидактичній, комунікативній, ціннісній орієнтації вчителя, його здатності до рефлексії у професійно-педагогічній діяльності. З цих позицій педагогічну компетенцію слід розглядати як загальний критерій педагогічної компетентності викладача іноземної мови.

Давидова І.В. розглянувши поняття “компетентність”, “компетенція” у співставленні з іншомовною мовленнєвою діяльністю та професійно-орієнтованою, творчо-пізнавальною навчальною діяльністю запропонувала поняття “**лінгвопедагогічна компетентність**” (ЛПК), структуру якого складають три взаємозв’язані компетенції: комунікативна, когнітивна, креативна. Отже, у сферу ЛПК входить розвиток мовних/мовленнєвих навичок, інтелектуальних здібностей, творчого потенціалу. Комплексний підхід до підготовки сучасних спеціалістів іноземної мови в педагогічному виші передбачає формування у студентів ЛПК та відповідних компетенцій [2].

У процесі практичної навчальної діяльності ми використовуємо комплекс різноманітних методів, які сприяють розвитку вказаних компетенцій. До них належать: “ідейна сітка”, метод проектів, рольові та ділові ігри, створення навчально-мовленнєвих ситуацій. Такі методи є вагомими для організації та реалізації іншомовного спілкування на заняттях: вияву, збору, та впорядкування інформації та думок, для планування і розвитку асоціативного мислення, для розвитку творчих, розумових, мовних здібностей. Отже, початковий процес, який включає методи активізації пізнавальних здібностей, творчої співпраці привносить вагомий внесок у формування комунікативної, когнітивної та креативної компетенції ЛПК студентів, що, допоможе їм у майбутньому зайняти достойне місце в професійній сфері. Характеризуючи специфіку предмета ІМ, зауважимо, що процес навчання при цьому здійснюється в руслі культурологічного, лінгвістичного, лінгвокраєзнавчого, комунікативного і ситуативно-тематичного підходів.

Важливо зазначити, що сама поліпредметна дисципліна “Іноземна мова” є навчальною дисципліною компетентнісного типу, такою, де переважає діяльнісний зміст, що надає особливу можливість реалізації практико-орієнтованого компетентнісного підходу. Акцент на особистісно-значимих аспектах навчальної діяльності важливий для формування заданих компетенцій, оскільки в самому понятті компетенцій обов’язково присутнє особистісне начало.

Упровадження компетентнісного підходу тісно зв’язане з міждисциплінарним проектуванням навчального процесу. Такий підхід сприяє створенню науково-методичної бази для розвитку української освіти в контексті Болонського процесу. Інтегративні компетенції, що формуватимуться при такому підході, допоможуть випускникам наших вишів стати повноправними учасниками міжнародних форумів, вебінарів, семінарів професійного спрямування. Інтеграційний характер змісту начального предмета ІМ сприяє реалізації ідеї міжпредметної координації та інтеграції знань. Залучення знань, умінь та навичок зі сфери інших дисциплін зумовлює всесторонній розвиток і змінює зміст процесу навчання, що в кінцевому результаті покращує засвоєння нового матеріалу. На практиці такі підходи реалізуються на різних рівнях (зміни у робочих навчальних планах, оновлення освітніх програм, створення підручників професійного спрямування). Основним способом реалізації міждисциплінарно-

го синтезу на заняттях є актуалізація знань. Це передбачає створення проблемних внутрішньопредметних ситуацій, раціональний відбір навчального матеріалу для логічного конструювання міждисциплінарних відповідників. Основні види діяльності студентів на етапі актуалізації знань можуть бути усні відповіді, письмові самостійні роботи щодо вказаних тем.

Компетентісний підхід актуалізує проблему використання міждисциплінарних зв'язків і створює умови для міждисциплінарного переносу знань, а також передбачає процес самоосвіти студентів. У сучасній педагогіці значення міждисциплінарних зв'язків збільшується, що сприяє раціоналізації навчального процесу. Адже у світлі сучасних тенденцій щодо синтезу та інтеграції наукових знань саме міждисциплінарні зв'язки є одним із шляхів інтегрування освіти, засобом підвищення загальноосвітнього, загальнокультурного потенціалу наукового закладу. Крім того, «завдання і зміст іншомовного навчального спілкування студентів змінюються і розширюються за рахунок міждисциплінарного підключення іноземної мови до вивчення інших предметів» [4, с. 3]. Через взаємозв'язок навчальних дисциплін на засадах міждисциплінарної координації іноземна мова дає можливість сформулювати у студентів цілісну картину світосприйняття. Здійснення такої координації передбачає цілеспрямоване використання всього арсеналу форм, методів, прийомів, педагогічних засобів, які допомагають виявити нові можливості їх використання у викладанні різних дисциплін. Міждисциплінарна координація створює умови для актуалізації знань студентів у різних наукових галузях, спонукає до пошуку нової цікавої інформації, вона дає змогу кожному студенту відчути себе дослідником, долучитися до реалій раніше не відомої, чужої культури.

Дидактичною формою реалізації інтегрованого змісту в програмі базової дисципліни ІМ може стати міждисциплінарний модуль, який завдяки внутрішній мобільності видається нам досить зручним засобом актуалізації міждисциплінарних зв'язків у навчальному процесі. При модульному навчанні студентам внаслідок максимум часу працювати самостійно, що вчить самоорганізації, самоконтролю та самооцінці. Прикладом модуля міждисциплінарної інтеграції може стати модуль «Альтернативна освіта», який поєднає в собі змістовні компоненти дисциплін ІМ та педагогіки. Такий вибір кореляції дисциплін зумовлений, по-перше, тим, що педагогіка є фаховою дисципліною філологічних напрямків підготовки вчителя, по-друге, що головним призначенням дисципліни ІМ – формування необхідних професійних компетенцій (опанування спеціальної лексики професійного спілкування, формування соціокультурної компетенції на основі компаративної технології, компетенції саморозвитку). Реалізація експериментального модуля дозволить не лише систематизувати педагогічні знання студентів, але забезпечити вихід на вищий рівень лінгвістичного розвитку, дасть кожному з них орієнтир на професійний творчий саморозвиток. Тема такого модуля особливо актуальна для формування особистості педагога у відкритому суспільстві, де майбутнє не може бути чітко прогнозоване, а теперішнє має декілька потенційних ліній розвитку: людина знаходиться в ситуації постійного вибору, пошуку оптимального рішення відповідно до швидкозмінних умов життя. Тому в освіті повинні створюватися умови для розвитку інтелекту і творчих якостей особистості, підготовки її до життя у відкритому суспільстві, самостійної взаємодії з динамічним світом професійної праці. Це завдання, на нашу думку, не тільки і навіть не стільки змісту освіти, скільки педагогічних технологій, які забезпечують втілення прогресивних концептуальних підходів до освіти у реальному навчально-виховному процесі. Альтернативна освіта здатна показати варіанти вибору, можливості запровадження нетрадиційних підходів у навчанні, посилює практичну орієнтацію іншомовної освіти, яка виходить за рамки освітнього процесу вишу. Це значно вплине на усвідомлення необхідності постійного оновлення своїх знань, на прагнення опанувати нову інформацію для успішного застосування в конкретних умовах діяльності, формування орієнтира в педагогіці. Після обговорення такої інформації в інтерактивному режимі студенти за власною ініціативою готують доповіді й англійською мовою презентують їх на заняттях із фахової дисципліни. Викладачі англійської мови вдало використовують мотивацію студентів до викладення свого бачення вирішення проблеми і вводять необхідну професійну лексику безпосередньо в ході дискусії, що сприяє кращому її запам'ятовуванню і вживанню в продуктивному мовленні. Сам алгоритм проведення дискусії створює сприятливі умови для формування соціокультурної компетенції на основі компаративної технології – студенти порівнюють можливості нетрадиційної освіти за кордоном та в Україні. Емоційне забарвлення процесу навчання майбутніх випускників педагогічних дисциплін досягається шляхом включення у зміст занять фрагментів, що містять не тільки теоретично, скільки емоційно значиму інформацію. Серед них: використання нестандартних, маловідомих матеріалів періодики, екскурси в історію, матеріали власних наукових досліджень викладача, інформація про етноспецифіку виховання, трансляція педагогом особистісного ставлення до феноменів педагогічної дійсності та професійних знань.

Важливо проектувати навчальний процес з урахуванням міждисциплінарних зв'язків, сукупності взаємозв'язаних форм і засобів навчальної діяльності, спрямованих на формування інтегрованих компетенцій засобами іноземної мови. Міждисциплінарне проектування відображає прикладний аспект зміни інтеграції в навчальному процесі вищої школи і є засобом поглиблення компетентісного підходу в організації освіти

Особливо важливо підкреслити, що засобом формування лінгвопедагогічної компетенції стає, за визначенням Попової Н., професійна іншомовна лінгвокомп'ютерна субкомпетенція студентів [10]. Під такою компетенцією ми будемо розуміти вміння та готовність студентів використовувати електронні ресурси для подальшого вдосконалення своїх знань іноземної мови та для опанування своєї професійної, наукової сфери, відповідно використовуючи матеріали іноземною мовою. При самостійному виконанні завдань відбувається взаємодія іншомовного, професійного та комп'ютерного компонентів, посилення лінгвопедагогічної компетенції здійснюється на заняттях при обговоренні різних варіантів виконання завдань, де кожен може виявити свій оригінальний підхід. При цьому вони знайомляться з сайтами, що будуть актуальні в подальшому професійному розвитку. Прикладом таких завдань пропонуємо підготовку презентацій з професійної тематики. Презентація – завдання найбільш потенційно містке та інтегративне, тож таке формування лінгвокомп'ютерної субкомпетенції у складі проектної компетенції, яка включає знання, навички та вміння з ІМ разом із застосуванням електронних ресурсів, є найважливішим показником сучасної освітньої парадигми.

Висновки. Реалізація компетентнісного підходу у підготовці майбутніх педагогів передбачає відбір і деталізацію освітніх компетентностей, розробку технології їх впровадження у навчальний процес вищого навчального закладу. Проведене дослідження дає підставу вважати формування лінгвопедагогічної компетенції стержневим у системі підготовки майбутніх учителів-філологів, засобом її формування стає професійна іншомовна лінгвокомп'ютерна субкомпетенція студентів. Успішній реалізації компетентнісного підходу у підготовці майбутніх учителів сприяє міжпредметна інтеграція, коли потенціал провідної дисципліни „Іноземна мова” посилюється іншими предметами соціально-гуманітарного циклу, зокрема “педагогікою”. У цьому й полягають, на нашу думку, перспективи подальших досліджень.

Література:

1. Бібік Н. М., Єрмаков І. Г., Овчарук О. В. Компетентнісна освіта – від теорії до практики. – К. : Плеяда, 2005. – 120 с.
2. Давыдова И. В. Компетенции как фактор комплексной подготовки учителей иностранного языка в педвузе // Образование и наука. – 2008. – № 5 (53). – С. 67-74.
3. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С. 34-42.
4. Коваленко О. Удосконалення системи шкільної іншомовної освіти в контексті соціально-педагогічної трансформації освітнього простору / О. Коваленко // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2007. – № 4. – С. 13-16.
5. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / За заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : “К.І.С.”, 2004. – 112 с.
6. Котенко О. В. Формування професійно значущих якостей майбутнього вчителя іноземної мови // Вісник психології і педагогіки [Електронний ресурс] : Збірник наук. праць Випуск 6. – К., 2011. Режим доступу до документа : <http://www.psyh.kiev.ua/>
7. Краевский В. В., Хуторской А. В. Предметное и общепредметное в образовательных стандартах // Педагогика. – 2003. – № 3. – С. 3-10.
8. Мильруд Р. П. Компетентность в изучении языка // Иностранные языки в школе. – 2004. – № 7. – С. 30-36.
9. Пометун О. І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті. – В кн. : “Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики” / Під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : “К.І.С.”, 2004. – 112 с.
10. Попова Н. В. Способы актуализации междисциплинарных связей в лингводидактическом аппарате учебника по иностранному языку // Вестник ХНУ. – № 18. – 2011. – С. 197-206.
11. Современные языки: изучение, преподавание, оценка // Общеввропейские компетенции владения иностранным языком. – Страсбург, 1996. – 145 с.